

Kulturhistoriskt underlag till vård- och underhållsplan

Magdalena Jonsson, 2007

Kort historik

Källor

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet.

KLM Kalmar läns museums arkiv.

RB Ragnhild Boström, Högby kyrka

De nedan redovisade uppgifterna utgör en sammanfattning av redovisad litteratur och genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkobyggnadens historia.

År	Händelse	Källa
1100-talet	Tornet byggdes. Under medeltiden och århundradena därefter byggdes kyrkan ut och förändrades vid flera tillfällen. Här redogörs dock endast för de delar av kyrkan som finns bevarade än idag d v s det medeltida tornet.	RB
1787	Ingången till torntrappan på tornets södra sida togs upp. Man byggde också om så att man på nytt kunde hänga klockorna i tornet. Arbetet leddes av I S Wellin. Någon gång i slutet av 1700-talet togs troligen ingången i väster upp men när är inte känt.	RB
1814	Ett av tornrummen inreddes till sockenmagasin. Denna funktion hade det till mitten av 1800-talet.	RB
1825-26	Tornets övre del byggdes om. Den medeltida klockvåningen ersattes med den nuvarande. Tornet fick ett krön i form av en huv efter ritningar av arkitekt Axel Almfelt. Han anses ha haft äldre ritningar som underlag. En stor ombyggnad av tornet hade varit planerad under 1700-talets andra hälft men skjutits upp. Lanterninen belades med järnplåt och tornhuven med tjärade furuspån.	RB
1853-54	Tornets spånbeklädnad byttes mot plåt. Plåten såväl på tornet som lanterninen målades.	
1870	Hela den medeltida kyrkan utom tornet revs. En ny större kyrka byggdes. Ritningarna gjordes av arkitekt F R Ekberg och byggmästare var Peter Pettersson, Madesjö. Valven i tornets bottenvåning ersattes av träbjälklag och övriga valv bröts igenom för trätrappor. Torningången i söder murades igen liksom den dörröppning som finns mellan vapenhuset och torntrappan.	RB, ATA
1879	Ny orgel tillverkades av Lundahls.	ATA
Början av 1900-talet	Kyrkan målades om interiört och fick en ny färgsättning i ekimitation, vitt och guld	KLM
1911	Tornet belades med ny plåt av smeden C Wahlström, Löttorp.	ATA
1918	Orgeln renoverades.	ATA
Omkring 1921	Nya mattor inköptes.	ATA
1924	En murad spis byggdes i sakristian.	ATA
1928	Torntaket belades med plåt.	ATA

1934	<p>De båda medeltida altarskåpen konserverades av konservator Sven Wahlgren. Skåpen cyanväteröktes mot mask. Färg fästes. Påmålningar, omförgyllningar och fernissa togs bort. I ett av skåpen hittade man följande text: År 1871 målades oh renoverades dessa bilder oh skåp af mig S,J,E, Törnqvist boende i Glömminge församling.</p>	ATA
1939	<p>Renovering exteriört och interiört under ledning av arkitekt Paul Boberg och konstnären Torsten Hjelm. Byggmästare var Oscar Ståhl, Bäckebo. Konservering av triumfkrucifixet utfördes av konservator Sven Wahlgren, Jönköping. Måleriarbetena gjordes av målarmästare Svanberg. Värmeinstallationerna utfördes av Värmefirma Oscar Nilsson&Son, Kalmar. I samband med arbetena i tornet påträffades en fallucka som troligen är från tornets äldsta tid. Den dokumenterades av Manne Hofrén.</p> <p>Taken på långhuset och korabsiden belades med kopparplåt. Även lanterninen belades med kopparplåt (tidigare järnplåt). Nya tätlistor mot tornmuren, gavelskivor och listavtäckningar i kopparplåt. Takstolarna impregnerades med cuprinol. Nya hängrännor och stuprör av koppar. Ljudluckorna reparerades. Fasaderna lagades och avfärgades. Kyrkans spritputsade fasad hade efter renoveringen en grågul nyans med vita, slätputsade omfattningar. Omförgyllning av korset och kulan.</p> <p>Förändringarna i tornvåningarnas valv återställdes till stor del. Hålet i valvet över första våningen lagades och bjälklaget, som lagts in 1871, togs bort. Nytt värmesystem med lågtrycksånga installerades vilket krävde ett nytt pannrum under koret och en skorsten. De båda värmekaminerna i kyrkorummet togs bort. Nytt kalkstensgolv i koret och i sakristian. Reparation av kalkstensgolvet i vapenhuset. Nya golvlistor av kalksten. Vindfång ordnades vid långhusets sidoingångar. Fönstren försågs med nya innerbågar och ytterbågarna justerades. Korfönstren försågs med blyinfattat, patinerat glas från Stockholms Glasmåleri, Neuman&Vogel. Innertaket trossfylldes och omputsades. De putsade väggarna rengjordes och lagades. Dekormåleriet i absiden målades över. Kyrkan fick en ny färgsättning i vitt, grågult och grönt. Församlingen och riksantikvarieämbetet diskuterade hur man skulle göra med läktarna. Ett förslag var att ta bort sidoläktarna och att bygga ut orgelläktaren. Riksantikvarieämbetet ansåg att man inte borde ta bort sidoläktarna. Slutet på diskussionen förefaller ha blivit att inga förändringar gjordes fränsett att läktarbröstningen kläddes in med skivor.</p>	RB, ATA, KLM
1951-52	<p>Program för installation av elektrisk belysning upprättades av E Lander, Lötterp.</p>	ATA
1955	<p>Exteriör renovering. Fasadputsen lagades. Solbänkarna lagades. All plåt kallgalvaniserades. Dörrar och fönster målades. Korset förgylldes liksom inskriptionerna vid ingångarna. Dörrportalerna och stenkorsen över ingångarna sandblästrades.</p>	ATA
1958	<p>Ombyggnad av orgeln efter förslag av Fredriksborg orgelbyggeri.</p>	ATA

1960	Den vedeldade lågtycksångvärmepannan ersattes av en oljeeldad panna	ATA
1965-66	Konservering av altarskåpen utfördes av konservator Sven Wahlgren, Jönköping.	ATA
Början av 1970-talet	Förslag och tillstånd att installera en kororgel tillverkad av Troels Kroen. Det förefaller dock som att detta inte gjordes.	ATA
1975	<p>Renovering och ombyggnad exteriört och interiört. Arbetet utfördes efter ritningar av ingenjör Ture Jangvik. Byggmästare var Gunnar Johansson och målarmästare Lennart Davidsson, båda från Värnamo.</p> <p>Exteriört lagades kyrkans fasader. All puts på tornet knackades ner eftersom den visade sig vara mycket dålig. Det medeltida tornets murar undersöktes. Ytorna visade sig ha både konvexa och konkava buktningar av varierande storlek. En del av dessa buktningar hade fyllts ut med kalkstensskivor. Detta gjordes troligen 1871. Den nya putsen på tornet skulle utföras med grundning och utstockning av hydrauliskt kalkbruk berett med Tomurex D och ballastmaterial med ytpåslag av kalkbruk. I samband med att putsen var nedknackad kunde man se två dragband inlagda i tornet. Om de har eller någonsin har haft någon verklig funktion ansågs dock vara tveksamt. När de inlagts i tornet är inte känt. På långhuset lagades putsen. Plåttaket på tornet och lanterninen målades. Ljudluckorna målades liksom fönster, dörrar och andra snickeridetaljer.</p> <p>Interiört byggdes en läktarunderbyggnad under orgelläktaren i väster med väntrum, toaletter, kapprum och textilförråd. Det krävde att fyra bänkrader längst ner i kyrkan togs bort. Där bänkarna tagits bort lades kalkstensgolv istället för trägolv. Skivorna som klädde in läktarbröstningen togs bort. På läktarbröstningen sattes ett skyddsräcke. Översyn av väggarnas puts samt fönster och dörrar. Bjälklaget över långhus och sakristia isolerades med 8 cm mineralullsfilt och 5 cm mineralullsmatta. Alla utrymmen målades om. Till väggarna användes kalkfärg i bruten vit nyans. Innan väggarna avfärgades togs plastfärgen på väggarna under sidoläktarna bort. Fönster och dörrar målades med oljefärg i pärlvitgrå ton. Bänkinredning, altarring, altartavlans ram, pelare, bärlinor av trä samt läktarbröstning målades i oljefärg. Bänkinredningen i grönt, altaruppsatsen i grå-grönt och pelare och bärlinor vita med förgyllda detaljer. Väggarna av furupanel i de nya utrymmena målades med halvtransparent temperafärg. Förgyllda detaljer på predikstolen omförgylldes. Äldre inventarier sågs över av konservator. Äldre armaturer sågs över och nya armaturer hängdes över sidoläktarna.</p>	ATA, KLM
1979-80	Konservering av altartavlans delar av den gamla predikstolen och de båda altarskåpen utfördes av konservator Lars Göthberg. Predikstolen tillsammans med några medeltida arkitektur fragment placerade i nordöstra hörnet av den norra läktaren.	ATA
1985	Konservering av två bemålade träskulpturer, S:t Paulus och S:t Johannes, som tillhör altaruppsatsen utfördes av konservator Ola Westerudd, Jönköpings läns museum.	ATA
1985	Kyrkan vandaliseras av en okänd gärningsman. En brandsläckare	KLM

	hade tömts på golvet i vapenhuset. Predikstolens mikrofon och en 1700-talsbibel som låg på predikstolen skadades. Flera psalmböcker förstördes. Den moraklocka som stod i kyrkorummet vältes omkull och slogs sönder. Dopfunten fylldes med vatten och i vattnet låg ett kassetband.	
1986	En ljusbärare tillverkad av I Nilsson, Stigtomta, placerades i kyrkan.	ATA
1988	Läktarbarriären höjdes med ett nytt järnräcke. Ritat av arkitekt Bengt Folenius och utfört av smeden Tomas Nilsson, Gudesjö.	ATA
1988	Konservering av de båda altarskåpen, altaruppsats, predikstol och triumfkrucifixet utfördes av Horst Sagner, Jönköpings läns museum.	KLM
1992	Byte av plåt på tornhuvuven och lanternin. Även tornhuvuven belades nu med kopparplåt, tidigare svartmålad järnplåt. Fuktskadad spant och träpanel byttes. Målning av lanterninens snickerier. Droppbleck och ståndsivor kläddes med ny kopparplåt. Arbetet utfördes av BPA plåt AB, Kalmar.	ATA
1997-98	<p>Åtgärdsprogram upprättat av Ivar Pettersson, Byggkonsult BA Bengtsson, Kalmar. Färgsättningen togs fram av Arkitektkontoret Eriksson&Westerlund, Borgholm.</p> <p>Fönstren renoverades exteriört. Bågarna hängdes på gångjärn så att de kan öppnas på utsidan. De målades i grönt.</p> <p>Ny värmeanläggning i form av kombipanna. Nya elledningar, radiatorer, elektriska bänkvärmare, el-seviceledning och delvis nya el-centraler. Kalkstensgolven sågs över. Sockeln av kalksten kompletterad i sakristian. Interiört sågs takets och väggarnas puts över och avfärgades i bruten vit nyans. Väggar klädda med träpanel målades i bruten vit nyans. Pelarna målades i ljus ockra, läktarskranket i bruten vit nyans med grå överliggare. Dörrarna till kyrkorummet målades som tidigare grå. Bänkinredningen målades i grönt, beigevitt och grått med enkel marmorering i speglarna. Bänkdynorna fick ny klädsel i rött tyg. Altaruppsatsen målades i ljust grönt, gråvitt, ljust ockra och guld med marmorerade fundament till kolonnerna. Altaret målades i gråvitt med förgyllda detaljer. Altarringens ramverk målades i grönt och blågrönt med gråvita speglar samt förgyllda tvärgående lister. Överliggare och knäfall kläddes med skinn. Altarringen gjordes öppen genom att dörrarna närmast väggarna togs bort. Predikstolen målades i bruten vit nyans och grått samt polymentförgyllda lister. Orgeln målades i ljust grått med förgyllda listpartier. Konservering av de medeltida altarskåpen samt de basun blåsande änglarna som tillhör den gamla predikstolen. Ljuskrönorna rengjordes. Ny högtalaranläggning och ljudbord. Ny vev- och hissanordning till triumfkrucifixet.</p> <p>En lillkyrka inreddes i korets södra del. Korbänkarna vändes mot öster istället för mot norr och utökades med delar från bänkar som tidigare plockats bort i kyrkan. Ett nytt altarbord av trä till lillkyrkan tillverkades av Sven-Bertil Svensson, Mörbylånga och försågs med en utdragbar kalkstensskiva av Fride Nilsson, Sandvik. Lillkyrkan försåg med strålningsvärme. Ny textilförvaring ordnades i sakristian.</p>	KLM

	Den gamla skåpsinredningen samt prästaltaret togs bort (från 1939). Sakristians möbler ommålades. Spotlights placerades i koret samt takplafonder i lillkyrkan. Två lampetter installerades på läktarorgeln samt ljusramp över spelbordet. Skrudkammaren under läktaren byggdes om så att man fick disk-, städ- och förrådsrum. Plastmattan i dessa utrymmen ersattes med linoleum. Ny matta i vapenhuset samt nya golvmattor i samtalsrum, förråd och på läktaren. Nytt elskåp ordnades inom läktarunderbyggnaden. Den gamla predikstolen placerades på norra läktaren tillsammans med ljudtaket samt ytterligare delar.	
2001	Omläggning av långhusets södra takfall. Ny kopparplåt och nya hänggrännor. Gavelgesimsen i sydväst putslagades.	KLM

Övergripande kulturhistorisk bedömning

Generella värden

Som alla andra kyrkor byggda före utgången av år 1939 skyddas Högby kyrka genom Kulturminneslagen (SFS 1988:950). Lagskyddet är ett uttryck för att dessa kyrkor anses ha ett högt kulturhistoriskt värde. Det är inte enbart kvalitativa, estetiska eller historiska egenskaper som tillmäts värde, utan också symboliska och ickemateriella. Varje kyrka utgör ett lokalt kulturarv för sin bygd och är ofta bland de äldsta byggnaderna i socknen. Kyrkorna har generella värden, d v s sådana som är gemensamma för alla kyrkor. I skriften ”Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning av kyrkor”, utgiven av Riksantikvarieämbetet, ges exempel på sådana värden och karaktärsdrag. Kyrkan och kyrkomiljön är karaktärsskapande för bygden, ett landmärke och en orienteringspunkt i landskapet. Den är en symbol för trygghet, kontinuitet och förankring i tillvaron. Det lagliga skyddet omfattar kyrkobyggnadens exteriör och interiör, dess inventarier samt kyrkogården med dess byggnader och fasta anordningar

Kyrkomiljön

Högby kyrka ligger på norra Öland utmed väg 136 som sammanbinder Öland i nord-sydlig riktning. Socknen sträcker sig tvärs över ön och gränsar i norr till Böda socken och i söder till Källa socken. Kyrkplatsen har gamla anor som centrum i bygden. Kyrkogården var ursprungligen ett bygravfält från järnålder. På kyrkogården ska också ha funnits en runsten men denna är idag försvunnen. Socknen omnämns första gången i skriftliga källor 1283 men man vet att kyrkan har en äldre historia. Den ska ha byggts redan under början av 1100-talet. Liksom för flera av de öländska socknarna har stenbrytning varit en viktig inkomstkälla. Även jordbruket har varit och är en viktig inkomstkälla för Högby socken.

En viktig plats i socknen fram till sekelskiftet 1900 var Alvidsjöbodarna som ligger i västra delen av socknen. Här fanns socknens bästa hamn och marknader hölls regelbundet. År 1906 flyttades marknaderna till stationssamhället Löttorp som ligger alldeles väster om kyrkan. Löttorp kom under 1900-talets första årtionden att växa till ett större samhälle på norra Öland. Här finns idag affärer och service.

Öster om kyrkan ligger prästgården som också fungerar som pastorsexpedition. Norr om kyrkan finns några av alla de kyrkstallar som tidigare fanns kring kyrkan bevarade. Väster om kyrkan ligger gravkapell, vaktmästeri, parkering och församlingshem. Församlingshemmet är inrymt i f d ålderdomshemmets lokaler. Kyrkogården omger hela kyrkan men är främst utlagd i söder. Den sydligaste delen av kyrkogården tillkom vid en utvidgning på 1920-talet. På

kyrkogården finns flera exempel på den lokala stenhuggartraditionen. En praktfull gravhäll är tillverkad av en Mårten Vahti, som var en skicklig mästare under 1600-talet, åt honom själv och hans hustru. Från 1800-talets andra hälft finns flera stående vårdar i kalksten.

Kyrkobyggnaden

Bakgrund

Den första kyrkan som byggdes under tidigt 1100-tal hade ett smalt långhus, ett ännu smalare kor och troligen en liten absid. Senare under 1100-talet byggdes det västtorn som än idag utgör kyrkans torn. Tornet har tjocka murar och valv. Man tror att tornet ursprungligen varit lägre och krönt av en träöverbyggnad med klockstapel och skyttevärn. Trapporna till tornet byggdes inne i murarna. I samband med renoveringen 1939 påträffade man ett 4 m djupt fallschakt som kunde användas för att hålla inkräktare borta.

Under medeltiden genomgick kyrkan flera om- och tillbyggnader. Århundradena efter medeltiden drabbades Öland vid flera tillfällen av plundring i samband med de krig som stormaktsväldet Sverige var inblandat i. De öländska församlingarna kunde under denna tid inte underhålla sina kyrkor på bästa sätt. De medel som fanns användes för att återanskaffa de föremål stulits ur kyrkorna t ex klockor och silver. Mot slutet av 1700-talet var därför flera av kyrkorna i mycket dåligt skick. Under 1800-talet revs flera av öns kyrkor helt eller delvis. De små mörka medeltidskyrkorna hade också blivit omoderna. Den nya tidens ideal var ett stort ljus kyrkorum med höga fönster som släppte in dagsljus. Befolkningen på ön, liksom i resten av Sverige, hade också ökat kraftigt och det var trångt i de små medeltidskyrkorna. I Högby dröjde det till 1870 innan ombyggnaden påbörjades. Man valde då att behålla det medeltida tornet och bygga ett nytt, större långhus. Efter ombyggnaden är Högby kyrka en av Ölands största kyrkor.

Exteriör

Det nya långhuset byggdes på samma plats som det tidigare. Ritningarna gjordes av arkitekt F R Ekberg. Han var verksam vid Överintendentsämbetet från 1865 och granskade flera kyrkoärenden. Överintendentsämbetet var den myndighet som mellan 1810 och 1918 hade ansvar för det offentliga byggnadsväsendet i Sverige och som också granskade och godkände alla ritningar till Svenska kyrkans byggnader. Efter 1918 omvandlades Överintendentsämbetet till Kungliga byggnadsstyrelsen. Ekberg stod nära den kände arkitekten J F Åbom och inspirerades av denne. Tre av de sju kyrkor han ritade uppfördes i trä. En av dessa är Stensele kyrka i Lycksele kommun. Denna kyrka är Sveriges största träkyrka och kallas ibland för Lappmarkens katedral. Ekbergs kyrkor är främst byggda i nyklassicistisk stil och det gäller även Högby kyrka. Förebilden var antikens arkitektur och konst. Det typiska nyklassicistiska kyrkorummet har stora fönster och ett högt takvalv som ger ljus och rymd. Den symmetriska strukturen är viktig såväl i planformen som i utförandet av olika inventarier. Färgsättningen är ljus och i dekoren finns antika symboler som t ex urnan tillsammans med typiska kristna symboler. Arbetet med Högby kyrka leddes av byggmästaren Peter Pettersson, Madesjö.

Högby kyrka är orienterad i öst-västlig riktning med kor och absidformad sakristia i öster samt tornet i väster. Långhusets sadeltak och absidens tak är belagda med kopparplåt. Tornet kröns av en hexagonal vitmålad öppen trälanternin belagd med kopparplåt och krönt av förgyllt kors och kula. Tornets klockformade huv är belagd med kopparplåt. Fasaderna är spritputsade och avfärgade i gult. Omfattningar kring samtliga fönster och tornets hörn samt takgesimsen är slätputsade och avfärgade i vitt medan omfattningarna kring långhusets hörn

samt ingångarna i norr och söder är rusticerade. Tornets sockel är av kalksten medan långhuset och sakristian har en sockel av granit.

Ingångar finns i väster, norr och söder samt separat ingång till sakristian i öster. Den västra ingången samt sakristians ingång har enkla rundbågiga utformningar, dörrar av trä målade i mörkt grönt och lunettfönster. Mellan dörrarna och lunettfönstret sitter tavlor av kalksten med förgylld inskription. I norr och söder är ingångarna markerade med rusticerade partier och ur långhustaket utskjutande tympanonfält. Över dörrarna sitter rundbågiga fönster med träbågar målade i mörkt grönt. Tympanonfälten, dörrfodren samt de kors som kröner ingångspartierna är alla av kalksten. Tympanonfälten har förgyllda inskriptioner. Vid samtliga ingångar finns trappor av kalksten. På tornets södra sida finns också en mindre ingång med svartmålad dörr och en trappa av trä. Dörren leder till torntrappan.

Långhuset och absiden har höga rundbågiga fönster med bågar och spröjs av trä. De är målade i mörkt grönt. På långhusets gavlar finns slätputsade, vita blinderingsfönster. I tornet finns flera små gluggar av vilka några bör vara ursprungliga. Tornet har också fyra rundbågiga ljudluckor, en i varje väderstreck. Ljudluckorna är målade i svart med slätputsade vita omfattningar.

Tornet har exteriört genomgått en del förändringar sedan det byggdes på 1100-talet. Ragnhild Boström har undersökt tornet och redogör i sin bok *Högby kyrkor* ingående för dess konstruktion och de förändringar som gjorts. Här kommer därför bara större förändringar att behandlas. Tornet hade ursprungligen ingen ingång utifrån. I slutet av 1700-talet togs såväl ingången till torntrappan i söder upp som ingången i väster. Sitt nuvarande utseende fick tornet 1825 då den nuvarande klockvåningen, tornhuvuven och lanterninen byggdes. Tornhuvuven var ursprungligen täckt med spån som 1854 byttes mot plåt. Idag är tornhuvuven klädd med kopparplåt. Ingången i väster fick sitt nuvarande utseende i samband med ombyggnaden av långhuset 1871.

Trots att tornet genomgått en del ombyggnader har det ett högt kulturhistoriskt värde. Genom dess utformning och de förändringar som kan avläsas kan vi idag få värdefull information om byggnadens konstruktion och funktion i äldre tider. Långhuset och absiden utgör ett välbevarat exempel på det sena 1800-talets nyklassicism. Takmaterialet har bytts ut men i övrigt har endast åtgärder av underhålls karaktär företagits.

Interiör

Interiört är kyrkorummet en treskeppig basilika. Lösningen med de långsträckta sidoläktarna är ett av arkitekten Ekbergs främsta signum. Flera av de sju kyrkor han ritade har försetts med sidoläktare. Förutom planformen som är ett nygotiskt drag präglas kyrkorummet av den nyklassicistiska stilen. Rummet är ljust med stora rundbågiga fönster. Flera av inventarierna har en klassicistisk utformning med uppbyggnad, dekor och färgsättning typisk för denna stil.

I nyklassicismens anda är kyrkorummet ljust och luftigt. Mittskeppet har ett putsat tunnvalv medan sidoskeppen har plana putsade tak. Hela taket är avfärgat i bruten vit nyans. Även väggarna är avfärgade i samma nyans. Koret är belagt med kalkstensgolv som är höjt ett steg över långhusets golv. Långhuset har kalkstensgolv i gångarna och brädgolv i bänkkvarteren. I gången mellan den norra och södra ingången är flera ålderdomliga gravhällar inlagda. Sidoläktarna bärs upp av pelare som går från golv till tak. Såväl vid läktarvåningen som vid taket är dessa förstärkta med dekorerade konsoler. Läktarbröstningen är öppen med en

utsågad dekor av kors. Orgelläktaren har samma utformning som sidoläktarna men pelarna slutar här vid läktarvåningen. Framför spelbordet finns ett utbyggt, slutet parti med en målning i gult med lyra och trumpeter. I övrigt är bröstning och pelare målade i beiget med gråa överliggare och golvlister samt förgyllda detaljer. Sidoläktarna har lackade trägol. I söder finns fem sektioner med bänkar och i norr fyra, vilka är målade i grått. På den norra läktaren, i det nordöstra hörnet, är en samling med äldre inventarier utställda bl a den gamla predikstolen från 1596. Orgelläktarens golv är belagt med en beige plastmatta och i söder finns lösa stolar. Orgelfasaden är troligen ritad av Ekberg. Den har ett tredelat motiv och är målad i vitt med ljusgröna och förgyllda detaljer.

Långhuset har en klassicistisk bänkinredning indelad i fyra kvarter. Bänkarna är målade i beiget. Gavlna är målade i ljuts grönt och dekorerade med beiga, marmorerade speglar. Överliggarna är täckmålade i beiget och laserade i grått. Även skärmarna är målade i ljus grönt men här är speglarna vita.

Altaruppsatsen har två förgyllda pelare som bär upp ett bågformat fält med en förgylld Jehovasol. Över det bågformade fältet sitter två keruber som håller ett textband emellan sig. Uppsatsens olika delar är målade i vitt, ljus grönt och beiget. Den skurna altartavlan i mitten har motivet Kristi dop och inramas av en kraftig, förgylld ram. På var sida om altaret står en träskulptur föreställande S:t Laurentius och S:t Johannes. Altarbordet av trä är målat i vitt med detaljer i grönt och guld. Altarringen är öppen mot korets väggar och bågformad. Den är målad i beiget och ljus grönt med överliggare och knäfall i rött skinn. På var sida om altaruppsatsen finns fönster som idag blyinfattat antikglas. De var ursprungligen försedda med färgat glas och absiden vägg hade ett dekormåleri.

I korets norra del finns predikstolen stående mot en av sidoläktarens pelare. Den är målad i vitt och guld. Här finns också en korbänk målad likt bänkinredningen och på den östra väggen hänger Petruskåpet från 1460-talet. I den södra delen av koret har en lillkyrka iordningställts. Korbänkarna har vänts mot öster och på den östra väggen hänger Madonnaskåpet från 1300-talet. Här finns också ett nyttillverkat altarbord. I söder står även dopfunten. Mitt för altaret, mellan koret och långhuset, hänger ett triumfkrucifix från omkring år 1500.

Sakristian är inrymd i absiden bakom altaret och nås från kyrkorummet via två ingångar, en på var sida om altaret. Inredningen består av skrivbord samt ett stort skåp med plats för liggande och hängande förvaring av textilier.

Tornets bottenvåning utgör vapenhuset. Rummet har högt i tak och har troligen ursprungligen varit avdelat i två rum. På den södra väggen finns en dörröppning bevarad och i norr en fönsteröppning. Taket är välvt, putsat och avfärgat i vitt liksom väggarna. Golvet är belagt med kalksten. I vapenhuset hänger series pastorum, tavlor som berättar om kyrkans historia, ett epitafium i kalksten samt bevarade kistplåtar. Upp till tornrummen leder den medeltida stentrappan från långhusets västgavel, utmed tornets södra vägg. Trappan fortsätter upp genom en stor del av tornet men från andra tornrummet, ovanför vapenhuset, används en trätrappa. För att kunna bygga denna har man brutit igenom de medeltida stenvalven. Den tredje våningen är klockvåningen med kyrkans två klockor.

Den största förändringen i kyrkorummet är tillkomsten av en läktarunderbyggnad i samband med renoveringen 1975. Färgsättningen har förändrats men dagens ljusa färgsättning förefaller ligga nära den ursprungliga färgsättningen i kyrkan. Undantaget är bänkinredningen som ursprungligen var målad i ekimitation. Högby kyrka får därmed sägas var ett mycket

välbevarat kyrkorum med ett, i synnerhet för Öland, ovanligt inslag i form av sidoläktarna. Även interiört måste det bevarade medeltida västtornet särskilt lyftas fram som viktig då det gäller kyrkans byggnadshistoria och som exempel på medeltida byggnadsteknik.

Inventarier

I Högby kyrka blandas äldre inventarier med de inventarier och delar av inredningen som tillkom då långhusets byggdes om på 1870-talet. Från medeltiden är de båda altarskåpen, triumfkrucifixet och träskulpturerna vid altaret. Dopfunten och flera gravhällar är från 1600-talet medan altaruppsatsen och altartavlan är från 1700-talet. Vid ombyggnaden av kyrkan på 1870-talet tillkom orgelfasaden, läktarbröstningen, bänkinredningen och predikstolen.

Sammanfattning

Högby kyrka och kyrkogård utgör sedan medeltiden socknens centrum med rötter i järnåldern. Kyrkan är en av de större på Öland. Närheten till samhället Löttorp gör samhället till en viktig knutpunkt på norra Öland. I miljön kring kyrkan utgör prästgården, kyrkstillarna och det f d ålderdomshemmet viktiga inslag.

Högby kyrka byggdes under 1800-talets andra hälft i nyklassicistisk stil, som hämtade sin inspiration från antikens arkitektur och konst. Vid ombyggnaden bevarades det medeltida västtornet som redan vid en tidigare ombyggnad försetts med en ny klockformad huv. Efter ombyggnaden på 1870-talet har få exteriöra förändringar gjorts. Högby kyrka får därför sägas var exteriört mycket välbevarat.

Interiört är kyrkorummets treskeppiga basilika i nygotisk stil och inredningens klassicistiska utformning i dag välbevarat. Högby kyrka är den enda kyrkan på Öland som är försedd med sidoläktare. Denna utformning förefaller också vara något av ett signum för kyrkans arkitekt F R Ekberg. En stor del av de inventarier som idag finns i kyrkan tillkom vid ombyggnaden på 1870-talet men här finns också äldre inventarier från medeltiden och framåt. Tillsammans med det välbevarade tornet med sina takvalv, fönster och dörröppningar samt falluckan berättar de om kyrkans långa historia i Högby socken.

Under 1800-talet förändrades de öländska medeltidskyrkorna. Många genomgick kraftiga ombyggnader medan andra revs och ersattes av nya kyrkor. Tillsammans med 14 andra öländska kyrkor hör Högby till den grupp vars medeltida torn bevarades.

Källförteckning

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet.

Boström Ragnhild, Högby kyrkor, Sveriges kyrkor Öland, Almqvist&Wiksell 1968

KLM Kalmar läns museums arkiv.

Kyrkobyggnader 1760-1860 del 2 Småland och Öland. Riksantikvarieämbetet och kungl. Vitterhets- och Historieakademien, Stockholm 1993.

Lindahl Göran, Högkyrkligt lågkyrkligt frikyrkligt, Diakonistyrelsens bokförlag 1955.

Nationalencyklopedin på nätet.

Ullén Mariann (red), Öland landskapets kyrkor, Riksantikvarieämbetet 2003